

До сторіччя театру «Березіль»

Лесь Курбас, засновник і керівник «Березоля».

дрія Іванюка «Східняк», де я зіграв роль другого плану – військового.

– Чи усвідомлено ви обрали професію актора?

– Чому став актором я зрозумів лише через 15 років роботи в театрі: в цій професії я поєднав усі свої бажання. Бо саме на сцені я можу бути і комбайнером, і футболістом, і моряком... Тобто приміряти на себе професії, про які мріяв і не мріяв.

– Хто чи що вас надихає на творчість?

– Люблю техніку, мотоцикли, водний транспорт, кататися на водних лижах, риболовлю. Загалом, я постійно вигадую собі хобі, від яких кайфую. А ще мене надихає моя родина. Я неймовірно щасливий, коли приходжу додому і мене зустрічають мої маленькі принцеси.

Від автора: Поки інтерв'ю готувалося до друку, в актора відбулося дві прем'єри. Восени у трагедії «Криваве весілля» Федеріко Гарсія Лорки (режисер Каха Гогідзе) він зіграв добродушного і трохи кумедного Батька, який дуже любить свою доньку, бажає їй лише щастя, тому так наполягає на її весіллі. Взимку у музичній комедії «12 стільців» за романом Льфа та Петрова (режисер Сергій Павлюк) – жадібного, боягузливого і водночас ліричного Кісу Вороб'янінова, відносно молодого і завзятого чоловіка, який бачить щастя лише в багатстві, через що, зрештою, і божеволіє.

А 24 лютого 2022 року в Україні прийшла війна, яка перекреслила плани усіх українців. У Херсонському театрі готувалася низка прем'єр, серед яких «Вічність і ще один день» Милорада Павича (режисер Сергій Павлюк) та «Кінь» про Калігулу у постановці Кубілая Ердєлікара. А наприкінці весни планувалося проведення 24-ої «Мельпомени Таврії»... Від 2 березня Херсон і область опинилися під окупацією російських військ. Працівники театру і жителі міста неодноразово виходили з українськими стягами на мітинги і мирні акції протесту до адміністрації. За що директори обох театрів були ув'язнені, але, на щастя, згодом відпущені на волю.

Щодо Сергія Михайловича, то війна застала його в лікарні: за три дні до початку йому прооперували коліно. 28 лютого, не знявши шви, він з родиною виїхав до стареньких батьків у область. Акторську професію довелося змінити на оборонну. І нині, спільно з односельчанами, він, як і всі українці у різних куточках держави, наближає нашу країну до перемоги. Слава Україні та її героям!

– Найстрашніше, коли людина не бачить свого майбутнього під час війни. Ще на початку я спитав своєї дружини: «Ти бачиш?». А вона відповіла: «Ні». Кажу: «То це що значить? Що ми помремо?». «Та ні, не може такого бути...» – чую від неї. Згодом ми трішки адаптувалися до цієї ситуації і стало легше. І зараз у мріях що-небудь грати, будь-яку виставу, аби тільки не було оцього жахіття. Сьогодні я вже вірю у те, що все буде добре і ми повернемося до мирного життя. Українці зараз об'єдналися як ніколи і довели собі й усьому світові, що ми – сильна нація.

7 квітня 2022 року

Датою народження театру прийнято вважати 31 березня 1922 року, а першу виставу «Березоля» було представлено 7 листопада того ж року. Вона називалася «Жовтень» і була створена за текстом творчого колективу. Працював як державний театр з 1922 до 1926 у Києві, а з 1926 до 1933 – у Харкові (тодішній столиці радянської України). Період життя та становлення театру у Києві вважають його «політичним» періодом, а харківський період – філософським. У час свого розквіту театр «Березіль» налічував 6 акторських студій (три у Києві та по одній у Білій Церкві, Умані та Одесі), близько 400 акторів і співробітників, режисерську лабораторію (режлаб), музей театру та десять комітетів, у тому числі й так званий «психологічно-технічний» комітет, який застосовував методи прикладної психології для розробки нових методів навчання акторів та режисерів.

«Березіль» зосередив творчі зусилля на пошуку нових сценічних засобів. На відміну від «реалістичного» театру (ідеї якого сповідував Гнат Юра), Курбас еволюціонує у бік авангардизму, експресіоністичності, конструктивізму та необарокового символізму. Він робить наголос на використанні простих декорацій, на ощадливості в коштах, ерудиції акторів та поміркованій прозорій мізансцені, до якої долучає фотографію, кіно та музику. Режисер уникає вторинності і не бажає звертатися до російських переспівів західної культури. 29 вересня 1925 року у мистецькому об'єднанні «Березіль» заснована студія мови та термінології, що при допомозі Всеукраїнської Академії наук бралася виробити театральну термінологію для підготовки спеціального словника; на утворену посаду знавця української мови було запрошено Ніковського.

У харківському «Березолі» з 1926 року засяяла яскрава тріада митців – Лесь Курбас, художник Вадим Меллер, драматург Микола Куліш. У Харкові, після знайомства з Кулішем, Курбас остаточно піддає сумніву свої естетичні концепції і переорієнтовується. З 1926 по 1936 роки «Березіль» переживає новий період так званого національного синтезу з необароко. Яскравими прикладами такого

Мар'ян Крушельницький у виставі «Маклена Граса» за п'єсою Миколи Куліша. Режисер Лесь Курбас, 1933.

нового спрямування були дві вистави за творами Куліша – «Народний Малахій» (1928) та «Мина Мазайло» (1929).

Ці дві вистави стали причиною для всеукраїнської літературної дискусії. Проїшов 1-й Всеукраїнський театральний диспут, засідання якого починалися о 8-й ранку, а закінчувалися о 2-й ночі. Головними суперниками були Гнат Юра з театру ім. І. Франка та Лесь Курбас з «Березолу», які відстоювали відповідно перший – курс на реалістичну психологічну драму, а другий – на авангардистське розуміння театру. Попереду були ці дві вистави «Березолу», але взятий Курбасом напрям на «негайну реформу людини», тобто фактично перехід від гімну масам, колективізму до возвеличення індивідуалізму, став початком нападів з боку влади на Курбаса персонально та

театр загалом. Курбасівський театр звинуватили у неадекватності масам, а самого режисера в антидемократичній позиції, буржуазному націоналізмі та контрреволюційності. «Патетичну сонату» за Кулішем заборонили ставити. Прем'єра ще однієї вистави за твором Куліша «Маклена Граса» відбулася у вересні 1933 року під наглядом чекістів, а згодом була заборонена.

У 1933 році після арешту Леся Курбаса акторський колектив долучився до трупі Харківського українського драматичного театру ім. Т. Шевченка, керівником якого став Мар'ян Крушельницький.¹

Акторка Тетяна Карпова про Леся Курбаса

Людина величезного інтелектуального багажу, наділена невичерпною творчою інтуїцією, ерудит, Курбас розповідав нам про якісь ніби житейські, як мені здавалося, історії та ситуації, опосередковано схожі на ті, що висвітлювалися у п'єсі Куліша «Маклена Граса». Він наводив певні паралелі, алюзії, виявляючи інтерес акторів до складних явищ людської психіки, звертаючи їхню увагу передусім на внутрішній стан героїв майбутньої вистави. Завдяки цьому характеристики ролей обростали додатковими, суто індивідуальними, емоційно-експресивними штрихами, що згодом знаходили влучне сценічне втілення і жорстко припечатувалися, «фіксувалися» режисером. Мабуть, найпомітніше це було у грі Крушельницького. То був найщедріший талант! <...>

Для Леся Курбаса гостра, по-мистецькому відшліфована форма вистави, а також зовнішня парадоксальність у зображенні сценічних героїв зовсім не були самоціллю. Бо логічно, природно сполучалися з психологією образів, пророблених детально, тонко, майстерно, з відтворенням глибин людського духу. На мій погляд, Лесь Курбас домагався змістовної багатозначності, відтворення світу людини засобами метафоричного театру.

¹ <https://svitppt.com.ua/obrazotvorche-mistecstvo/teatr-berezil2.html>

До 100-річчя ВУФКУ

Йосип Рона – німецький оператор в українському кіно

Лариса Брюховецька

Джерелом інформації про кіно 1920-х є архіви і періодика, зокрема, двотижневий журнал української кінематографії «Кіно». З нього дізнаємося про успішну економічно-господарську політику ВУФКУ, й допомагали успіхам ділові контакти із зарубіжними країнами. У січні 1926 року журнал «Кіно» повідомив, що до Одеси прибули нові (це було вже вдруге) кіноробітники з Німеччини. Четверо поїхали на кінофабрику в Ялту, а кінооператор Йосип Рона включився в роботу на Одеській кінофабриці. 1932 року, судячи з його відгуку, вміщеного в журналі, ще працював. Його подальша доля невідома, скоріше за все, повернувся на батьківщину. Слід його в українському кіно досить помітний – це був фахівець високого класу, про що свідчать зняті ним фільми: «Гамбург», «Проданий апетит», «Перлина Семираміди», «Останній лодман», а також кілька науково-популярних, зокрема, «Людина і мавпа», не так давно переданий до кіноархіву України аж із Японії. Більше того, йому вдавалося знімати у досить ризикованих умовах. Але про це йтиметься далі.

Годішній початкуючий асистент режисера Олекса Швачко залишив про нього короткий спогад: «Оператор Й.Рона – малосимпатична людина, яка ніколи не усміхалася. <...> Він не хотів, щоб до нього прикріпили помічника, а вимагав лише чорнороба, який носив би штатив і ящики від апарата»¹. З цього приводу висловився й кінорежисер Арнольд Кордюм у книжці «Минуле, яке лишається з нами»: «Новітні досягнення науки і техніки, що ними володіли кінопідприємства США та деяких європейських країн, були нам невідомі тоді. Запрошені працювати в нашій кінематографії з оплатою золотом іноземні фахівці й близько не підпускали до своїх голлівудських кіноапаратів». І все-таки, внесок зарубіжних фахівців в українське кіно варто дослідити й оцінювати за тим, що вони зробили корисного.

Прибувши на кінофабрику, Йосип Рона впродовж року знімає два фільми. Перший – «Гамбург» Володимира Баллюзека за сценарієм Юрія Яновського, в основу якого лягла книга Лариси Рейснер «Гамбург на барикадах»

¹ Швачко О. Ф. Розповіді про сучасників. К.: Мистецтво, 1983. С. 28.